

Stockholmski sindrom

Trninić, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:506064>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij psihologije

Maja Trninić

Stockholmski sindrom

Završni rad

Doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2012.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
<i>Ključne riječi</i>	1
1.UVOD	2
2.NAZIV	2
3.POZNATI SLUČAJEVI.....	4
4.FAKTORI KOJI DOVODE DO POJAVE SINDROMA	5
5.INDIKATORI	8
6.MEHANIZAM U PODLOZI STOCKHOLMSKOG SINDROMA	9
7.STOCKHOLMSKI SINDROM U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU	10
7.1.Percipirana prijetnja preživljavanju	10
7.2.Percepcija sitnih ljubaznih postupaka.....	11
7.3.Izolacija	11
7.4.Percepcija nemogućnosti bjega.....	12
7.5.Investiranje u zlostavljачkim vezama	12
8.POGLED SA STAJALIŠTA EVOLUCIJSKE PSIHOLOGIJE	13
9.ŠTO JE S ⁴ ?	13
10.VAŽNOST RAZUMIJEVANJA STOCKHOLMSKOG SINDROMA U OČIMA ZAKONA.....	14
11.PSIHOLOŠKE POSLJEDICE	15
12.TRETMAN.....	15
12.1.Uloga obitelji i prijatelja žrtve	16
12.2.Viktimologija	17
13. DA LI JE STOCKHOLMSKI SINDROM NEIZBJEŽNA POJAVA KOD OTMICA I ZLOSTAVLJANJA?.....	18
14.ISTRAŽIVANJE – DIJAGNOZA ILI MIT?	19
15.ZAKLJUČAK	19
16.LITERATURA.....	21

SAŽETAK

Stockholmski sindrom se definira kao pojavu emocionalne naklonosti talaca prema otmičarima nakon određenog vremena provedenog u zarobljeništvu. Svoj naziv ova je pojava dobila po poznatoj pljački banke u Stockholmu u kojoj je prvi puta identificirana kao zasebna psihološka pojava. Nastaje kada se razvije psihološka povezanost između žrtve i počinitelja. Nerijetko se uz osjećaj simpatiziranja otmičara javljaju i romantični osjećaji prema otmičaru. Često možemo zavoljeti osobu koja nas iskorištava, zlostavlja ili nam na neki način prijete. Primjer ove pojave može se pronaći ne samo u situacijama otmice već i u zlostavljačkim vezama ili kod zlostavljane djece koja nalaze različita opravdanja za ponašanje svojih roditelja koji su ih zlostavljali. Ono što je važno za upamtiti prilikom proučavanja Stockholmskog sindroma jest da on nije izgovor za zlostavljanje, niti da služi kao oblik okrivljavanja žrtve za ono što joj se dogodilo. On je jednostavno psihološko objašnjenje načina na koji žrtve koje su izgubile kontrolu i moć u zlostavljačkim i/ili kontrolirajućim odnosima minimaliziraju svoju patnju i bol, te pokušavaju preživjeti u potencijalno opasnim situacijama (Burke, 2009).

Ključne riječi

Stockholmski sindrom, Žrtva/taoc¹, Počinitelj/otmičar², Strategija preživljavanja, Tretman

¹ U daljnjem tekstu koristit će se termin žrtva kao sinonim za osobu koja je izložena određenoj vrsti nasilja, a taoc kao termin za osobu koja je žrtva kriminalne radnje otmice. Oba termina odnose se na osobe koje su u opasnosti od ispoljavanja simptoma Stockholmskog sindroma.

² U daljnjem tekstu koristit će se termin počinitelj kao sinonim za osobu koja je počinila određeni oblik nasilja nad drugom osobom, a termin otmičar za osobe koje su počinile kazneno djelo otmice. Oba termina odnose se na osobe koje su svojim postupcima kod drugih osoba izazvale pojavu simptoma Stockholmskog sindroma.

1. UVOD

U ovom radu objasniti će se nastanak naziva Stockholmskog sindroma te će se prikazati njegovo djelovanje na nekoliko primjera. Također se navode situacijski i psihološki čimbenici koji dovode do pojave ovog sindroma, te indikatori koji nam ukazuju da je osoba pogođena Stockholmskim sindromom. Opisan je i mehanizam koji uzrokuje pojavu Stockholmskog sindroma, uvelike nam olakšavajući njegovo razumijevanje. Kada shvatimo kako se i zašto sindrom pojavljuje, te na koji način djeluje, lakše ćemo uvidjeti da on nije toliko rijetka pojava već da se često može pronaći u našoj svakodnevnici. Važnost njegovog razumjevanja istaknuta je u ovom radu s različitih gledišta kao što su evolucijsko, pravno i terapijsko. Naposljetku, daje se odgovor na vrlo važno pitanje: je li Stockholmski sindrom samo urbani mit ili se može klasificirati kao psihološki poremećaj.

2. NAZIV

Stockholmski sindrom svoj je naziv dobio po događaju koji se u kolovozu 1973. godine odvio u Stockholmu, Švedskoj. Došlo je do pljačke banke u kojoj su tijekom razdoblja od šest dana (od 23. do 28. kolovoza) četiri zaposlenika banke držani kao taoci. Ono što je začudilo istraživače te dovelo do opisa ove pojave kao sindroma jest interakcija i posljedična povezanost između taoca i pljačkaša. Kako bi se bolje razumjela interpersonalna dinamika koja je polučila pojavu nama danas znanu kao Stockholmski sindrom, Hasselt (2002; prema Vecchi, 2009) je naveo detalje kronološkog slijeda događaja koji su se odvijali u banci.

23. kolovoza Jan-Erik Olsson je ušao u jednu od najvećih banki u Stockholmu noseći vatreno oružje, municiju, plastični eksploziv, nož te radio. Po ulasku je ispalio nekoliko hitaca u strop čime je izazvao paniku kod 40 zaposlenika i klijenata banke, od kojih su se neki skrili, a neki uspjeli pobjeći iz banke. Olsson je potom natjerao jednog zaposlenika da veže ruke i noge trima zaposlenicama banke. Pred kraj dana švedski je premijer uspio uspostaviti kontakt sa Olssonom te je ispunio njegov zahtjev. On je, naime, zatražio da se u banku pošalje njegov prijatelj Olofsson, zajedno sa autom i većom količinom novca. Time je Olofsson postao pregovarač s policijom. Zauzvrat, Olofsson je oslobodio tri taoca. Taoci su oko ponoći zaspali, a Olsson je, kako bi spriječio pokušaj policije da na silu upadne u banku, posjeo jednu od taotkinja ispred trezora te je podno njezinih nogu postavio eksploziv. Kada je tijekom noći uvidio da joj je hladno, Olsson je skinuo svoju jaknu te je njome pokrio taotkinju. Kasnije se taotkinja osvrnula na njegovo ponašanje kao na mješavinu brutalnosti i nježnosti.

U jutro drugoga dana, Olsson je pucao u jednog civila i jednog policajca. U popodnevnim satima, policajci su dobili dopuštenje za razgovor s taocima. Policajac koji je

vodio razgovor izjavio je da su taoci prema njemu iskazali hostilan stav te povučenost, a prema Olssenu su iskazivali neobično prijateljstvo. Svi su taoci željeli napustiti banku zajedno sa svojim otmičarima. Jedna od taotkinja je u telefonskom razgovoru s policijom kasnije toga dana iskazala svoje nezadovoljstvo radom policije kao i potpuno povjerenje u otmičare za koje je izjavila da su vrlo ljubazni prema njima. Također je izjavila kako Olsson njih čuva od napada policije. Kako je jedna od taotkinja patila od klaustrofobije, a bili su zatočeni u trezoru Olsson joj je vezao užu oko vrata te joj dopustio da prošeće ispred trezora. Ona se kasnije na taj čin osvrnula kao na vrlo ljubazan postupak. Tijekom noći, Olsson je prišao jednoj taotkinji koja je spavala na podu te ju je pitao da li smije leći pored nje, potom smije li ju milovati i dodirivati joj grudi na što je ona pristala. Kada ju je upitao za seksualni odnos, odbila ga je nakon čega se Olsson okrenuo i počeo masturbirati.

Trećeg dana policija je izvana zaključala trezor u kojemu su se nalazili otmičari i taoci. To je bio čin koji je razljutio taoce jer su smatrali da ih policija želi žrtvovati kako bi opravdali masakr za koji su vjerovali da će uslijediti. Olsson se brinuo o potrebama taoca do te mjere da im se ispričavao i brisao im suze s lica. Za obrok su im ostale samo tri kruške koje je Olsson pažljivo razrezao na jednake dijelove i podijelio ih s taocima. Tada se počela nazirati struktura zajednice unutar trezora. Taoci su, naime, počeli obavljati zadatke kao što su čišćenje posuda za otpad ili premještanje namještaja te su čak i raspravljali o zatvorskom životu s otmičarima. Jedan od taoca je kasnije izjavio da su suosjećali s otmičarima i da su se ponašali kao da su otmičari žrtve u toj situaciji. Smatrali su neprijateljem svakoga tko je predstavljao prijetnju „njihovom svijetu.“

Četvrtog dana u popodnevnim satima, jedna se taotkinja probudila uznemirena noćnom morom. Olofsson ju je smjesta počeo tješiti sve dok se nije smirila. Kasnije je izjavila policiji da se zbog te nježnosti osjećala sigurno i da joj je upravo to bilo potrebno.

Petog dana su Olsson i Olofsson osjetili da gube kontrolu nad situacijom što je dovelo do promjena raspoloženja koje su varirale između ekstremne nježnosti i ekstremne brutalnosti.

U jutarnjim satima šestoga dana policajci su uspjeli ubaciti suzavac kroz rupe koje su izbušili u zidovima trezora. Povykali su da taoci izađu prvi, međutim, ne samo da se nitko nije ni pomaknuo već su taoci odbili biti spašeni. Zahtjevali su da Olsson i Olofsson izađu prvi kako bi bili sigurni da se u njih neće pucati. Po izlasku su taoci počeli grliti i ljubiti svoje otmičare te su zajedno s njima izašli iz banke.

Van Hasselt (2002; prema prema Vecchi, 2009) navodi kako su taoci mjesecima nakon oslobođenja nastavili percipirati policiju kao neprijatelja, a otmičare kao spasioce koji su im podarili život. Šest mjeseci nakon samog događaja svi su taoci svjedočili protiv svojih otmičara

koji su potom osuđeni. Međutim, naklonost se zadržala, te su se čak i dvije taotkinje zaručile i udale za svoje otmičare.

3. POZNATI SLUČAJEVI

Nakon događaja u Stockholmu istraživači su počeli pomnije pratiti ovu pojavu. Tyrell (2009) navodi još jedan poznati primjer ovoga sindroma. Naime, 1974., godinu dana nakon pljačke banke u Švedskoj, devetnaestogodišnja Patty Hearst oteta je iz svog stana u Kaliforniji. Njezini otmičari bili su samoprovzana Simbionska vojska oslobođenja. Tijekom svojeg zatočeništva provela je dva tjedna u malenom ormaru, pri čemu je bila izvrgnuta konstantnom fizičkom i seksualnom zlostavljanju. No ono što je najviše šokiralo svijet bile su slike naoružane Patty tijekom pljačke banke u San Francisku u travnju te iste godine. Priključila se terorističkoj organizaciji koja ju je otela, te je izjavila kako potpuno podupire njezine ciljeve. Sukladno novoj pripadnosti gerilskoj skupini preuzela je ime Tania. Nakon uhićenja provela je dvije godine u zatvoru, nakon čega joj je tadašnji predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Bill Clinton podario oprost 2001. godine. Stručnjaci smatraju da je i ona potpala pod učinak Stockholmskog sindroma.

Poznat je i slučaj Jaycee Lee Dugard, djevojke koju je oteo bračni par Nancy i Phillip Garrido. U vrijeme otmice, Jaycee je imala samo 11 godina, a u zatočeništvu je provela sljedećih 18 godina. Nakon što su je oteli ispred autobusne stanice na kojoj je čekala školski prijevoz, bračni par Garrido je odveo Jaycee do svoje kuće. Ondje su je skinuli do gola te su je zaključali u malenu šupu u dvorištu u kojoj je provela prvih mjesec i pol svog zatočeništva, nakon čega je prebačena u veću prostoriju. Phillip Garrido je sustavno silovao Jaycee snimajući pritom svoj zločin. On je bio jedina osoba s kojom je Jaycee komunicirala, pribavljao joj je hranu, a nakon nekog vremena donio joj je i televizor. Uvjeravao je Jaycee kako mu ona pomaže sa seksualnim problemima koje je zajednica ignorirala te kako ona svojom „žrtvom“ štiti druge djevojčice koje, zbog nje, neće prolaziti istu situaciju. Obično bi na kraju dana Garrido plakao i ispričavao se Jaycee nakon čega bi joj prijetio da će je prodati ljudima koji će je staviti u kavez.

Nakon sedam mjeseci, Jaycee je upoznala i Garridovu suprugu Nancy. Ona joj je donosila malene darove, primjerice plišane životinje ili čokoladno mlijeko, ali se ipak ponašala okrutno prema njoj. Jednom je prilikom Jaycee dobila mačića za koje se vezala, nakon čega su mačići „nestali“. S vremenom, Jaycee je počela dobivati sitne znakove „dobrote“ svojih otmičara, kao što su kuhana hrana ili skidanje lisica kojima je 34 mjeseca bila vezana za krevet. U dobi od 13 godina Jaycee je rodila svoju prvu kći, dok je drugu rodila sa 16 godina. Sve o porodu i njezi djeteta Jaycee je naučila iz televizijskih programa.

S vremenom, Jaycee se počela pojavljivati i u javnom životu svojih otmičara. Susretala je ljude i razgovarala s njima, ali nikada nije otkrila svoj identitet niti tražila pomoć. Kada je jednom prilikom policija privela cijelu „obitelj“, Jaycee je tvrdila da se zove Allissa, te da je pobjegla od muža koji ju je zlostavljao. Također je tvrdila da je Garrido divna i brižna osoba, posebice prema njoj i njezinoj djeci. Ubrzo je počela iskazivati hostilnost prema predstavnicima zakona, a tek nakon dugotrajnog ispitivanja je priznala svoj pravi identitet i otkrila što se događalo proteklih 18 godina (Wikipedia, 2012).

4. FAKTORI KOJI DOVODE DO POJAVE SINDROMA

Stockholmski sindrom se smatra jednim od mehanizama preživljavanja, a pojavljuje se u traumatičnoj situaciji kada su prisutni određeni faktori. Različiti autori navode nejednak broj faktora, ali oni se u svojoj biti preklapaju. Sethi (2001) primjerice navodi kako je potrebna prisutnost četiri kategorije da bi došlo do pojave Stockholmskog sindroma. Prva je percepcija osobe koja iskazuje nadmoć kao osobe koja ima moć ubiti žrtve i prijeti tim činom. Druga kategorija odnosi se na situaciju. Žrtva mora biti svjesna da ne može pobjeći iz te situacije. Također, stresna situacija mora dovesti žrtvu u stanje izolacije, tj. žrtva se mora nalaziti u okolini koja ju čini ovisnom o zlostavljaču, bilo za informacije ili fizičke resurse. Naposljetku, zlostavljač mora iskazati neki oblik nježnosti prema žrtvi. Zadnji uvjet je ujedno i najvažniji jer izaziva promjenu u emocionalnom stanju i percepciji. Kako se žrtva nalazi u životno opasnoj situaciji opterećena je velikom razinom stresa. Pod takvim okolnostima, svaki, pa i najmanji čin nježnosti pruža dokaz da zlostavljač ujedno i suosjeća sa svojom žrtvom.

Smatra se da se razvoj Stockholmskog sindroma kroz šest stadija. Prvi obuhvaća zahvalnost prema zlostavljaču. Naime, većina žrtava je zahvalna što su uopće ostala živa. Drugi stadij se odnosi na gotovo očajničku potrebu žrtve da vjeruje kako počinitelj ima na umu njihove interese. Zbog toga žrtve razvijaju povjerenje prema počinitelju i iskazuju istinski osjećaj brige za osobu koja ih je otela i/ili zlostavlja. Ukoliko dođe do spašavanja, žrtve odbijaju biti spašene zbog pozitivnih osjećaja koje su razvili prema počinitelju. U četvrtom stadiju dolazi do identifikacije s otmičarem. Istraživanja su pokazala da su dob i vrijeme važne varijable u ovom stadiju. Naime, što je mlađa žrtva i što više vremena provede u izolaciji s otmičarem, lakše će usvojiti njegove stavove. U petom stadiju, žrtva je toliko povezana s počiniteljem da mu pomaže u izvršavanju različitih radnji, a u posljednjem stadiju pokazuje odbojnost pri pomisli na bijeg. Nakon nekog vremena otmičari pružaju sve veću slobodu svojim žrtvama budući da njihovo zatočeništvo prestaje biti fizičkog već prevalentno psihološkog karaktera (Editorial: „Why didn't Jaycee run away?“ , 2009).

Wong (2006) pruža opis pet motiva kao mogućih objašnjenja zašto žrtve percipiraju male ljubazne geste počinitelja kao puno važnije i značajnije geste. Žrtva prvenstveno ima snažan motiv za preživljavanjem koji se odnosi ne samo na fizičko već i na psihičko stanje. Umanjivanju psihičkog stresa pridonosi percepcija zlostavljača kao ljubazne osobe, što pak dovodi do lažnog osjećaja sigurnosti. Drugi je motiv izbjegavanje patnje i straha. Strah i bojazan od patnje nestaju ukoliko žrtva smatra da situacija nije toliko prijeteća za njezinu dobrobit. Treći motiv je motiv za nadom i značenjem. Žrtva je počela razmišljati o počinitelju kao o manje opasnom nego što ga je na početku percipirala. Kao posljedica toga, žrtva može početi misliti kako je počinitelj zapravo žrtva u cijeloj situaciji i da joj uopće ne želi nauditi. Upravo ta percepcija od strane žrtve, da su i ona i počinitelj žrtve postaje spona koja ih psihički vezuje. Ta spona ostaje snažna sve dok počinitelj ne nanese štetu žrtvi ili ju ne ubije. Četvrta je motivacija za pronalaženjem značenja i sigurnosti. Nakon što se žrtva uvjeri da je počinitelj ne namjerava ozlijediti počinje se osjećati ugodno u njegovu društvu, te često usvaja njegova stajališta i strah da će im netko iz „vanjskog svijeta“ nauditi. Peti i posljednji motiv odnosi se na potrebu za prihvaćanjem i povezanošću. U uvjetima izolacije, jedina osoba od koje žrtva prima informacije je počinitelj. Ostvarujući kontakt, njihova se povezanost pojačava i postaje naizgled nužna za preživljavanje što dalje motivira žrtvu da se trudi dodatno ojačati svoju povezanost s počiniteljem. Sagledani na ovaj način, motivi koji zajedno sačinjavaju i objašnjavaju uzrok nastanka Stockholmskog sindroma daju vrlo jasnu sliku ovog sindroma kao vrlo važnog mehanizma preživljavanja.

Sukladno ranije navedenom, Tyrell (2009) objašnjava kako je prvi korak ka izazivanju ovisnosti kod druge osobe postajanje (makar prividno) jedine osobe koje može zadovoljiti njihove potrebe, kao što su potreba za osjećajem sigurnosti, pažnjom i slično. Na taj način se stvara neizbježan osjećaj intimnosti i ovisnosti. Visoko psihološko uzbuđenje koje se javlja u situacijama otmice ili zlostavljanja (situacijama koje pogoduju razvijanju Stockholmskog sindroma) se pogrešno povezuje s osjećajem privlačnosti. Kako se oteta osoba neizbježno mora iznimno fokusirati na svog otmičara, upravo te visoke razine fokusa koje izazivaju snažno psihološko uzbuđenje su prekursor i razlog zadržavanja intimne povezanosti. Kada počinitelj jednom preuzme potpunu kontrolu nad žrtvinim emocionalnim i fizičkim potrebama, te ih sukladno tome i zadovoljava, žrtva prema njemu razvija apsolutnu ovisnost te postaje zahvalna i za najmanje znakove nježnosti i pažnje.

5. INDIKATORI

Tri su široko prihvaćena pokazatelja Stockholmskog sindroma (De fabrique, Van Hasselt, Vecchi i Romano, 2007; De fabrique, Romano, Vecchi i Van Hasselt, 2007; Van Hasselt, 2002; prema Vecchi, 2009). Prvi od njih obuhvaća pozitivne osjećaje od strane žrtve prema počinitelju, zatim tu su pozitivni osjećaji od strane počinitelja prema žrtvama, te naposljetku negativni osjećaji žrtava prema autoritetu (koji obično predstavlja policija) koji ih pokušava osloboditi. Uz navedene pokazatelje, Van Hasselt (2002; prema Vecchi, 2009) navodi kako postoje i određene varijable koje mogu uzrokovati povećanu vjerojatnost nastanka Stockholmskog sindroma. Te varijable su dob, spol, snaga ličnosti počinitelja i/ili posjedovanje određenih snažnih uvjerenja koje komunicira na nenasilan način, slaba ličnost žrtava, povećana psihološka distanciranost žrtve od predstavnika zakona i autoriteta. Također je vrlo važna i varijabla stajališta koje žrtva ima prema ciljevima počinitelja, tj. ukoliko se slažu s uvjerenjima i ciljevima koje počinitelj želi postići, povećana je vjerojatnost pojave Stockholmskog sindroma jer se povećava osjećaj identifikacije s počiniteljem.

Što se tiče samih situacijskih čimbenika u situaciji otmice, slijedeći povećavaju vjerojatnost razvoja Stockholmskog sindroma: odsutnost zlostavljanja od strane počinitelja, dopuštanje žrtvama da uspostave kontakt očima s počiniteljem, izmjenjivanje čuvara je rijetko, tj. žrtve provode veću količinu vremena s istim osobama, razgovor čuvara i žrtava, smanjivanje jezičnih razlika između žrtava i počinitelja te smanjivanje već postojećih predrasuda i stereotipa koji bi mogli uzrokovati psihološku distancu između počinitelja i žrtve.

Graham (1994; prema Jülich, 2005) predlaže da nije nužno da žrtva iskaže sve indikatore sindroma kako bi se postavila dijagnoza Stockholmskog sindroma. Ona navodi kako je Stockholmski sindrom kontinuum, odnosno da kombinacije indikatora sindroma mogu biti izražene u različitim stupnjevima. No, ipak, žrtva mora iskazati više od jednog simptoma kako bi joj se mogla uspostaviti dijagnoza. Autorica je navela slijedeće simptome koji mogu poslužiti kao vodič pri određivanju prisutnosti Stockholmskog sindroma:

- Žrtva pokazuje simptome traume ili posttraumatskog stresnog poremećaja
- Žrtva osjeća povezanost s počiniteljem
- Žrtva pokazuje zahvalnost za male znakove pažnje od strane počinitelja
- Žrtva negira postojanje nasilja ili ga racionalizira; negira svoj gnjev prema drugima ili prema sebi
- Žrtva pokazuje iznimnu osjetljivost za potrebe počinitelja i pokušava ga usrećiti
- Žrtva počinje gledati svijet očima počinitelja

- Žrtva percipira moguće izbavitelje kao negativce, a počinitelja kao pozitivca i zaštitnika
- Žrtvi je teško fizički se ili psihički odvojiti od počinitelja
- Žrtva se boji otuđivanja od počinitelja

Poznavanje ovih čimbenika je važno jer nam može biti od velike pomoći pri identifikaciji prisutnosti Stockholmskog sindroma što nam omogućuje brzu reakciju pri njegovu tretmanu, a ponekad i prevenciji određenih štetnih aktivnosti žrtve koja pati od navedenog sindroma.

6. MEHANIZAM U PODLOZI STOCKHOLMSKOG SINDROMA

Sveobuhvatnu teoriju Stockholmskog sindroma pruža nam Graham (1994; prema Jülich, 2005). Teorija je po autorici i dobila naziv Graham teorija Stockholmskog sindroma. Svoju teoriju prema kojoj se emocionalna veza stvara između žrtve i počinitelja temelji na proučavanju devet viktimiziranih grupa: zatočenicima u koncentracijskim logorima, civilima u komunističkim kampovima u Kini, pripadnicima kultova, prostitutkama koje su imale svodnike, fizički i/ili emocionalno zlostavljanoj djeci, žrtvama incesta, ženama koje su bile izložene nasilju, ratnim zarobljenicima, te taocima općenito. Cilj ovog istraživanja bio je odrediti javlja li se povezanost s počiniteljem na isti način kao što je to slučaj i kod Stockholmskog sindroma. Rezultati su pokazali da se povezanost kod promatranih skupina pojavljuje kada su prisutni ranije navedeni uvjeti za razvoj Stockholmskog sindroma. U svojoj teoriji Graham (1994; prema Jülich, 2005) objašnjava kako u svim navedenim situacijama počinitelj prijete preživljavanju žrtve, te se ona zbog nemogućnosti bijega i izolacije od drugih okreće počinitelju za zaštitu. Potreba za zaštitom u kombinaciji sa željom za preživljavanjem prisiljava žrtvu da aktivno traži i najmanje znakove ljubaznosti ili empatije od strane počinitelja. Pri tome, žrtva potiskuje osjećaje straha, opasnosti i bijesa koji bi ju sprečavali pri zbližavanju s počiniteljem. Žrtva, osim svojih osjećaja, potiskuje i svoje potrebe te postaje posebno osjetljiva na potrebe počinitelja, kao i na njegove osjećaje i stajališta. Kako bi uspješno predvidjela potrebe počinitelja žrtva nastoji gledati svijet njegovim očima te time ojačava međusobnu povezanost. Čineći to, žrtve počinju percipirati sve one koji im žele pomoć, a pri tome neizbježno naškoditi počinitelju kao zle osobe. Počinitelj postaje dobra osoba i autoritet te žrtve s vremenom počinju vjerovati da su zaslužile zlostavljanje ili su ga nekako uzrokovale. Dakle, ono što je u svojoj osnovi snažan mehanizam preživljavanja, žrtva interpretira kao snažne pozitivne osjećaje prema počinitelju.

U svom radu Graham (1994; prema Jülich, 2005) je također identificirala kognitivne distorzije koje služe kao strategije preživljavanja žrtava. One uključuju samookrivljanje, percipiranje počinitelja kao žrtve, te čvrsto uvjerenje da ukoliko oni dovoljno snažno budu voljeli počinitelja, zlostavljanje će prestati. Smatra se da navedene kognitivne distorzije imaju tri

svrhe: minimaliziraju strah, facilitiraju povezivanje i usađuju nadu u žrtvu. Kako je strah potisnut, i žrtva i počinitelj krivo atribuiraju pobuđenost žrtve ljubavi, a ne strahu. Nakon što je ostvareno povezivanje, žrtva počinje osjećati nadu. Dakle, strategija preživljavanja kojom žrtva redefinira odnos percipirajući ga ne više kao nasilnički već kao brižan, potiče i počinitelja da učini isto, što posljedično povećava vjerojatnost preživljavanja žrtve.

7. STOCKHOLMSKI SINDROM U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU

Ranije navedeni primjeri Stockholmskog sindroma su relativno, iako ne dovoljno, rijetki te se stoga možemo zapitati ima li ovaj fenomen utjecaja i na nas. Odgovor na to pitanje jest potvrđan. Stockholmski sindrom je, naime, opće stanje ljudi koje na nas utječe u svakodnevnom životu. Iako nam se situacije Patty Hearst ili Jaycee Lee Dugard čine udaljenima i nesvakidašnjima, činjenica je da se te situacije nalaze na samim ekstremima kontinuuma na kojemu se svi mi nalazimo. Svi možemo u određenoj mjeri postati privrženi ljudima koji nas zlostavljaju ili manipuliraju nama, izmišljajući pri tome izlike za njihovo ponašanje, ne shvaćajući da samim time postajemo ovisni o intenzitetu odnosa s njima (Tyrell, 2009).

Carver (2011) navodi kako je emocionalno zbližavanje žrtve i počinitelja u psihologiji poznato još i prije uvođenja pojma Stockholmskog sindroma, a očituje se kod zlostavljane djece, zlostavljanih žena, ratnih zarobljenika, pripadnika kultova, žrtava incesta, taoca, zatočenika u koncentracijskim logorima te u kontrolirajućim i/ili zastrašujućim vezama. Stockholmski sindrom se može uočiti i u obiteljskim, romantičnim i interpersonalnim odnosima. Počinitelj može biti supružnik, partner u vezi, roditelj ili bilo koja osoba koja se nalazi u poziciji kontrole ili autoriteta.

Julich (2005) smatra kako su djeca posebice podložna razvoju Stockholmskog sindroma. Ta je pojava najviše izražena kod seksualnog zlostavljanja djece. Naime, dijete je već prije samog zlostavljanja uspostavilo emocionalnu povezanost sa svojim zlostavljačem, te kada je zlostavljanje započelo ono nije imalo nikakav izbor osim urođenog mehanizma za preživljavanje. Često su seksualno zlostavljana djeca žrtve nekoga tko im treba zadovoljavati osnovne potrebe za brigom i pažnjom. Djeca još nisu dovoljno stara da su uspjela razviti svoje individualne potrebe, stavove i percepcije, te stoga vide svijet očima važnih odraslih u njihovom životu, kao što su roditelji, rođaci i slično. Iz svega navedenog, zajedno u kombinaciji s ranije navedenim uzrocima i prekursorima nastanka Stockholmskog sindroma vidimo kako su djeca posebno izložena njegovoj pojavi.

Ranije u tekstu navedena su četiri uvjeta koji služe kao podloga za razvoj Stockholmskog sindroma. Carver (2011) je opisavši svaki od uvjeta pružio uvid u to kako se sindrom razvija ne samo u situacijama otmice, već i u romantičnim vezama. Slijedi kratak pregled svakog od uvjeta.

7.1. Percipirana prijetnja preživljavanju

U situacijama kriminalnih radnji, počinitelji obično prijetnju iznose izravno, prijeteći dobrobiti i životu žrtve ili njezinoj obitelji i/ili prijateljima. Poznata povijest nasilja navodi žrtvu na zaključak da će počinitelj te prijetnje i ostvariti ukoliko se ne pokori njegovim zahtjevima. Za razliku od toga, u romantičnim vezama počinitelj indirektno i suptilno iznosi prijetnju žrtvi. Obično počinitelj podsjeća žrtvu da su ljudi u prošlosti koji se nisu pokorili njegovim željama za to i platili. Na taj način ucjenjuje žrtvu da ga nikada ne napusti ili zamijeni drugim partnerom. Počinitelj može prijetiti indirektno i kroz priče o tome kako se osvetio onima koji su mu se zamjerali. Svjedočenje nasilju također spada u kategoriju prijetnji. Ukoliko žrtva svjedoči nasilnom ponašanju upućenom nekom objektu ili trećoj osobi, ona dobiva vrlo jasnu poruku o tome što se može dogoditi njoj.

7.2. Percepcija sitnih ljubaznih postupaka

U svakoj prijetećoj situaciji mi tražimo neki djelić nade da se situacija može poboljšati. Kada počinitelj pokaže čak i malen znak ljubaznosti (iako donosi korist i samom počinitelju), žrtva će ga interpretirati kao pozitivnu osobinu počinitelja. U situacijama zatočeništva, često je dovoljna i sama činjenica da žrtve nisu ubijene. Tu su također i dopuštanje odlaska na zahod, davanje hrane i vode i slično. U zlostavljačkim vezama, nakon brutalnih radnji, počinitelj često kupuje žrtvi nekakav dar ili daje posebnu povlasticu zbog koje žrtva sebe uvjerava da počinitelj nije toliko loš i da postoji nada da će se „popraviti“. Ponekad se pozitivnim percipira i samo to što ih počinitelj nije zlostavljao u situaciji u kojoj je žrtva to zlostavljanje zbog navike i očekivala. Ukoliko počinitelj sa žrtvom podjeli neke osobne informacije iz prošlosti, žrtva se može sažaliti i njega početi doživljavati kao žrtvu, te tim informacijama opravdavati njegovo ponašanje.

7.3. Izolacija

U zlostavljačkim vezama, žrtva vječitito živi u strahu da nekako ne izazove nasilno ponašanje svog zlostavljača. Kako bi to izvela, žrtva često usvaja počiniteljevu perspektivu i viđenje svijeta postajući tako preokupirana potrebama, željama i navikama svoga zlostavljača. Zbog toga žrtva usvaja ranije spominjani gnjev prema svima koji joj žele pomoći. Počinitelj

svojim nasilnim ispadima odvaja žrtvu od članova zajednice, prijatelja te naposljetku i od obitelji. Žrtva počinje te osobe percipirati kao one koji joj stvaraju probleme u vezi i izbjegava ih. Iako se može činiti kako se žrtve slažu u stajalištima s počiniteljem, one zapravo pokušavaju minimalizirati situacije kontakta koje bi ih mogle dovesti u situaciju zlostavljanja. Žrtve u nasilnim vezama često imaju poteškoća s odlaskom od zlostavljača i osjećaju krivnju ukoliko je on uhićen. Neke žene čak okrivljuju svoju djecu koja su poduzela nešto kako bi ih spasile od daljnjeg zlostavljanja te dopuštaju nadležnim službama da ih odvedu iz doma.

7.4. Percipirana nemogućnost bijega

U zlostavljačkim vezama postoji osjećaj uzajamne vezanosti do smrti zbog postojanja zajedničkih legalnih situacija ili imovine. Primjerice, kontrolirajući partner može povećati financijske obveze kako bi istakao da nijedan od partnera ne može biti financijski neovisan. Kontrolirajući partner također može koristiti ekstremne prijetnje kako bi zadržao drugog partnera. Jedna do takvih prijetnji može biti ona o oduzimanju djece, izlaganju osobnih problema žrtve javnosti ili prijetnja žrtvi da nikada neće imati mira. Zlostavljač može prijetiti i samoubojstvom stvarajući tako u žrtvi osjećaj krivnje ukoliko samo i pomisli na prekid odnosa. Još jedan od razloga zašto žrtva ne vidi izlaz iz veze je gubitak samopoštovanja, samopouzdanja i psihičke energije zbog napornog i iscrpljujućeg odnosa. Kod mladih odraslih i tinejdžera osjećaj nesigurnosti i manjak iskustva te preplavljenost nekom promjenom u životu može biti uzrok podložnosti kontrolirajućim partnerima. Ukoliko roditelji tinejdžera prolaze kroz buran razvod, on će se vezati uz kontrolirajuću osobu za koju vjeruje da može stabilizirati njegov život. Brucoši mogu biti privučeni osobama koje im obećavaju pomoć pri snalaženju u novonastaloj situaciji, daleko od kuće, te na taj način postaju žrtve kontrolirajućih partnera.

7.5. Investiranje u zlostavljačkim vezama

U vezama u kojima dolazi do zlostavljanja postoje nezdravi oblici ulaganja kako od strane zlostavljače tako i od žrtve. Želja da se veza održi unatoč tome što je nesretna i loša proizlazi upravo iz ulaganja u tu vezu. Carver (2011) navodi nekoliko oblika ulaganja koje nas zadržava u lošoj vezi:

- Emocionalno ulaganje – žrtva je već uložila previše emocija u održavanje veze te ne želi sad prestati
- Socijalno ulaganje – žrtva i zlostavljač ostaju u vezi kako bi izbjegli neugodne socijalne situacije

- Obiteljsko ulaganje – ukoliko partneri imaju djecu, njihove potrebe se stavljaju ispred osobnih
- Financijsko ulaganje – kao što je ranije navedeno, kontrolirajući partner često stvara financijsku situaciju u kojoj je žrtva ovisna o njemu te stoga ne može izaći iz te veze
- Ulaganje u životni stil – ukoliko je zlostavljač stvorio određeni privlačni životni stil, žrtva se možda neće htjeti toga odreći
- Ulaganje u intimnost – zlostavljači često sruše samopouzdanje žrtve u vezi intimnih pojava kao što su emocionalni i/ili seksualni odnosi, te može koristiti intimne informacije kao izvor ucjene

8. POGLED SA STAJALIŠTA EVOLUCIJSKE PSIHOLOGIJE

Iako je Stockholmski sindrom identificiran tek prošlog stoljeća, evolucijska psihologija može povezati dinamičku podlogu te pojave s našim dalekim precima. U prošlosti, naši preci koji su se bavili lovom ili sakupljanjem plodova, bili su suočeni s mogućnošću da budu oteti. Običaj je bio da kada se plemena sukobe pobjedničko pleme ubije sve muškarce i otme žene iz protivničkog plemena. Otete žene su se mogle prilagoditi novonastaloj situaciji koristeći mehanizme u podlozi Stockholmskog sindroma. Druge opcije bile su ludilo ili smrt. Ovdje se lako može uvidjeti sličnost između situacija u kojima su se nalazili naši preci i situacija u kojima se nalaze taoci. Naši su preci, dakle, razvili ovaj mehanizam prilagodbe kako bi se suočili sa navedenim situacijama, bilo zbog preživljavanja ili održavanja vrste (Wikipedia, 2012). Ovaj mehanizam održao se do danas, te se iskazuje u obliku Stockholmskog sindroma.

9. ŠTO JE S⁴?

S⁴ je kratica za „System Standards Stockholm Syndrome“. Za razliku od samog pojma „Stockholmski sindrom“ koji opisuje ponašanja samo nekih od taoca, S⁴ obuhvaća područje ponašanja sudionika u standardiziranim sustavima koji nakon nekog vremena postanu ovisni o grupnom mišljenju i tehnološkoj složenosti. Ovaj pojam se, preciznije, odnosi na osobe koje su opetovano izložene kulturnim dogmama prisutnim u dokumentima radnih grupa i opsežnim izlaganjima. Kod žrtava Stockholmskog sindroma može se pojaviti odbijanje prema autoritetu, spašavanju i svjedočenju protiv svojih otmičara, no kod S⁴, žrtve se snažno opiru svemu inovativnom i nerijetko se odbijaju suočiti sa svojim protivnicima. Nakon oslobođenja, nastavljaju podupirati svoje otimače, te čak sudjeluju u stvaranju i širenju te podupiranju birokracije (Waclawsky, 2005).

S⁴ nastaje, kao i Stockholmski sindrom, identifikacijom s počiniteljima koja predstavlja obrambeni mehanizam. Međutim, ovdje se taj mehanizam javlja zbog straha od intelektualnih izazova. I ovdje su ključni mali znakovi pažnje počinitelja prema žrtvi koji ga stavljaju na određenu poziciju u radnoj grupi. Žrtva pridaje tim znakovima puno veće značenje. Pokušaji spašavanja su otežani uzevši u obzir da žrtve mogu postati mentalno onesposobljene zbog iznenadnog uklanjanja iz suovisne okoline.

Ono što je važno istaknuti jest da se simptomi S⁴ javljaju pod iznimnim emocionalnim i/ili fizičkim stresom uzrokovanim nedostatkom sna i redovnim zlostavljanjem. Žrtve ove pojave izvješćuju o „tehnikama programiranja“ kao što su:

1. Poticanje uzimanja supstanci koji utječu na mišljenje (primjerice alkohol) zbog kojih se složeni sustavni standardi mogu činiti ne samo jednostavnima, već i racionalnima
2. „Iskazivanje ljubavi“, odnosno situacije u kojima su žrtve izložene lažnom interesu kultista za njih i njihove ideje
3. Pritisak vršnjaka, posebice onih profesionalnog izgleda, dobro odjevenih koji su stoga i privlačniji žrtvi (Waclawsky, 2005).

10. VAŽNOST RAZUMIJEVANJA STOCKHOLMSKOG SINDROMA U OČIMA ZAKONA

Stockholmski sindrom u romantičnim vezama nažalost nije rijetka pojava. To je vidljivo iz policijskih izvještaja o obiteljskom nasilju. Policiju obično pozovu susjedi koji čuju svađu, a po dolasku i intervenciji zlostavljač je pasivan. Za razliku od njega, žrtva zlostavljanja iskazuje agresivnost prema predstavnicima zakona i pokušava spriječiti uhićenje svog supružnika. Žrtve to čine jer znaju da će im se zlostavljač osvetiti ukoliko učine suprotno, tj. ukoliko potiču uhićenje, daju izjavu protiv zlostavljača, ne izbave ga iz zatvora u što kraćem mogućem roku ili se osobno ne ispričaju za nastalu situaciju zlostavljanja (Carver, 2011).

Proučavanje Stockholmskog sindroma ima veliku važnost u situacijama pregovaranja s otmičarima. Naime dobivene spoznaje iz različitih studija slučajeva u kojima je došlo do razvoja Stockholmskog sindroma mogu nam pomoći pri sprečavanju nastanka tog sindroma u situaciji koja se trenutno odvija. Vecchi (2009) napominje kako je za osobu koja je odgovorna za pregovore i komunikaciju u situacijama otmice važno da se kontinuirano obraća taocima nazivajući ih njihovim imenom, a nikada obraćajući im se kao „taocima“. Na taj način dolazi do personalizacije i djelomičnog odvajanja žrtve od situacije u kojoj se nalazi. Međutim, također je vrlo važno i ne pretjerivati s personalizacijom kako otmičari ne bi pomislili da se nekim od taoca

iz određenih razloga pridaje previše pažnje što u krajnjem slučaju može završiti pogubno po tu žrtvu.

11. PSIHOLOŠKE POSLJEDICE

Kao što je ranije naglašeno, Stockholmski sindrom je mehanizam za preživljavanje. Iako većina žrtava koja se nađe u situacijama koje potiču razvoj Stockholmskog sindroma upravo zahvaljujući njemu uspiju preživjeti, oni ipak pate od određenih posljedica. Takve posljedice su brojne i mogu trajati cijeli život. Tu spadaju depresija, negativno poimanje vlastitog tijela, nisko samopoštovanje, samookrivljavanje, socijalna izolacija, problemi pri uspostavljanju i održavanju intimnih veza, destruktivno ponašanje usmjereno prema sebi, problemi pri izvršavanju uloge roditelja, seksualni problemi, osjećaj krivnje, bijesa, gubitka i drugo.

Kod djece koja su se našla u situacijama seksualnog zlostavljanja može se razviti disocijativni poremećaj ličnosti koji predstavlja sekundarni obrambeni mehanizam. Djeca razvijaju alternativnu ličnost koja na sebe preuzima Stockholmski sindrom što naposljetku omogućuje centralnoj ličnosti da osjeća bijes povezan s nasiljem (Sullivan, 2006).

Iz navednih posljedica možemo uvidjeti važnost adekvatnog tretmana žrtava koje pate od Stockholmskog sindroma. Posljedice su brojne i vrlo ozbiljne, te bi zbog tog razloga trebalo pomnije proučiti ovu pojavu kako bi smo na najbolji mogući način pomogli žrtvama. Važnost tretmana najuočljivija je na primjeru zlostavljane djece koja mogu patiti od najozbiljnih posljedica.

12. TRETMAN

Kluger (2003) navodi kako postoji mnogo oblika tretmana pacijenata sa Stockholmskim sindromom, ali oni svi obično uključuju individualnu i obiteljsku terapiju. Geštalt terapija se pokazala najboljom kod ovog sindroma, međutim, ona može trajati cijeli život. Naime, mnoge žrtve trebaju neprestanu pomoć i nikada se više ne mogu vratiti na staro. Uzrok tome je to što je Stockholmski sindrom obrambeni mehanizam koji je vrlo važan za preživljavanje te naposljetku može prouzročiti potpuni gubitak normalnog funkcioniranja u svakodnevnom životu. Ono što je u terapiji važno naglasiti jest da obitelj i prijatelji ne smiju tjerati žrtvu da jednostavno nastavi sa životom kao da se ništa nije dogodilo. Žrtve ne mogu automatski ponovno ući u društvo, posebice ako su držane u zatočeništvu duže vrijeme, kao što je bio slučaj primjerice sa Jaycee Lee Dugard. Kod zlostavljane djece, osjećaj za socijalne odnose može biti trajno poremećen jer nikada nisu sudjelovala u normalnim socijalnim interakcijama.

Graham (1994; prema Jülich, 2005) navodi kako povezanost između počinitelja i žrtve s vremenom prestaje, bez nekakvog oblika intervencije, najčešće savjetovanja sa stručnjakom, međutim, taj je proces iznimno spor. Jedan od procesa koji je uključen u terapiju osoba koje iskazuju simptome Stockholmskog sindroma jest, između ostalog, izazivanje kognitivnih distorzija uzrokovanih strategijama preživljavanja. Ova tehnika omogućuje žrtvi sagledanje odnosa između nje i počinitelja, te joj omogućuje da uspostavi vlastitu perspektivu, nevezanu za onu počinitelja, i da ponovno otkrije doživljaj sebe ili „self“. Smatra se da se na taj način omogućava žrtvama da se psihološki odvoje od svojih zlostavljača.

Ono što je opaženo kod osoba koje su doživjele seksualno zlostavljanje u djetinjstvu jest da su oni, kada su saznali da su i druge osobe bile viktimizirane od strane istog počinitelja, često započinjali aktivnosti kako bi zaštitili druge (Jülich, 2005). Dakle, nova saznanja o počinitelju, preciznije, da on zlostavlja i druge, može poslužiti kao katalizator određenih aktivnosti. Nova informacija, dakle umanjuje sponu nastalu između žrtve i počinitelja. Ova spoznaja je vrlo važna. Podizanje svijesti o činjenici da se zlostavljači ne zaustavljaju samo na jednoj žrtvi, već svoje kriminalne aktivnosti usmjeruju i na osobe koje su žrtvi poznate ili bliske može pomoći žrtvi da skupi potrebnu hrabrost i suprotstavi se počinitelju prijavljujući ga nadležnim organima vlasti ili jednostavno obraćanjem drugoj odrasloj osobi s kojom je žrtva bliska, kao što je član obitelji ili prijatelj.

12.1. Uloga obitelji i prijatelja žrtve

Iako je svaka situacija specifična, postoje neke opće odrednice kojih se obitelj i prijatelji žrtava trebaju pridržavati kako bi mogli pomoći svojim voljenima koji su prošli kroz traumatsko iskustvo koje je uzrokovalo Stockholmski sindrom. Carver (2011) opisuje neke od njih:

- U zlostavljačkim vezama, žrtva je uvijek prisiljena birati između obitelji i prijatelja i veze sa zlostavljačem. Treba razumjeti da žrtva voli svoju obitelj i da je nije odbacila, već da je samo učinila ono što je morala kako bi se zaštitila od zlostavljača.
- Pokušaji što većeg kontakta sa žrtvom doživjet će se kao pokušaji uništavanja veze sa zlostavljačem, te će dovesti do daljnje izolacije.
- Kontakt s voljenom osobom često će biti dočekan od strane žrtve s agresijom i zamjeranjem. Treba razumjeti da je u podlozi toga strah od zlostavljača koji takve kontakte osuđuje.
- Korisno je uspostaviti raspored predvidivih kontakata sa žrtvom. Oni se percipiraju kao manja prijatnja jer su očekivani i ne doživljavaju se kao pokušaji narušavanja odnosa s partnerom.

- Treba pokušati održavati tradicionalne kontakte, tj. one za vrijeme blagdana, rođendana i slično. Važno je da su ti kontakti kratki i bez ikakvih komentara koji bi mogli poslužiti kao „dokaz“ potkopavanju veze između žrtve i počinitelja. Takvi kontakti koji se smatraju socijalno uobičajenima ne predstavljaju prijetnju počinitelju.
- Važno je upamtiti da postoji više mogućih puteva komunikacije, te da ih treba ostaviti otvorenima. Cilj bi trebao biti ostati u bilo kakvoj vrsti kontakta sa žrtvom, ali bez vršenja pritiska.
- Agresivno i hostilno ponašanje žrtve treba razumjeti. Ono je samo pokušaj preživljavanja, a ne stavni osjećani spram obitelji. Žrtva na ovaj način pokušava izbjeći probleme sa zlostavljačem.
- Žrtvi treba dati na znanje da nije odbačena zbog svojeg ponašanja. Ona je naime svjesna situacije u kojoj se nalazi i svojih postupaka, te joj je razumijevanje od strane obitelji i prijatelja faktor koji olakšava svakodnevni život. Žrtve ponekad mogu djelomično pustiti obitelj u svoj svijet i dati im na znanje da žele pobjeći iz zlostavljačkog odnosa. Obitelj ne treba reagirati naglo, već postupno pružati žrtvi potporu i pomoć.
- Uzevši u obzir da je svaka situacija specifična, obitelj bi trebala potražiti pomoć odvjetnika ili psihologa
- Treba upamtiti da svaka agresivna reakcija na zlostavljanje nama bliske osobe (koja je obično prva reakcija) može samo ugroziti žrtvu. Situaciji trebamo pristupiti mirno, strpljivo i podržavajuće.

12.2. Viktimologija

Šeparović (1987) objašnjava kako je viktimologija znanost o žrtvi čiji je zadatak analizirati mnogostrukost problema žrtve, objasniti uzroke stradanja, te razviti sustav mjera za redukciju stradanja ljudi. Viktimologija je efikasna ponajprije jer je interdisciplinarna znanost. Ona, naime, uključuje psihologiju, medicinu, sociologiju, mehaniku, biologiju, pravo i drugo.

Na terapijskom planu, zadatak viktimologije je, između ostalog, istraživanje načina saniranja kako fizičkih tako i psihičkih povreda žrtve, ispitivanje žrtava nekih konkretnih krivičnih djela i pronalaženje adekvatnih i efikasnih načina za eliminaciju faktora koji su ih predisponirali da postanu žrtve, kliničko ispitivanje i pronalaženje odgovarajućih načina za tretman žrtava kako bi se izbjegao bilo kakav mogući recidiv sa njihove strane, te razvijanje jednog pravednog sustava nadoknade štete uzrokovane krivičnim djelom. Važan preduvjet za

suzbijanje viktimizacije jest pomoć žrtvi kroz šire obrazovanje, pažljiviji pristup, zakonodavna poboljšanja i društvenu solidarnost i podršku Šeparović (1987).

Ovdje nailazimo na zapreku u obliku pravnog pitanja, a to je je li se osoba koja je bila izložena nasilju ili oteta, a da je pritome razvila Stockholmski sindrom tretira samo kao žrtva zločina ili se u očima zakona trebaju očitovati posljedice koje otmica i/ili zlostavljanje izaziva. Primjer dileme vezane uz ovo pitanje nalazimo u slučaju Patty Hearst (Wikipedia, 2012). Nakon uhićenja zbog počinjenih zlodjela, Patty je privedena pred sud. Njezina obrana temeljila se na tvrdnji da joj je „ispran mozak“, te da ne može odgovarati za svoje postupke. S druge strane, optužba je smatrala kako je Patty službeno prestala biti žrtva onog trenutka kada se pridružila svojim otmičarima. Ova dilema je razriješena nakon što je optužena Patty Hearst odbila svjedočiti protiv svojih otmičara nakon čega je osuđena na 35 godina zatvora, od čega je odslužila 22 mjeseca. Naposlijetku je 2001. godine primila oprost od strane predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Billa Clintona.

Ukoliko je žrtva sudjelovala u zločinima postavlja se pitanje kako nju kategorizirati, kao zločinca ili kao žrtvu. Kakav oblik kazne je primjeren u ovakvim situacijama? Kao što je ranije navedeno, posljedice Stockholmskog sindroma su ozbiljne i brojne. Trebamo li stoga pri kažnjavanju počinitelja uzeti u obzir i psihološke posljedice koje je nanio žrtvi? U svakom slučaju trebamo ih biti svjesni pri tretmanu, ali ih i bolje istražiti kako bi smo doprinjeli viktimologiji, znanosti čija je važnost velika u životima mnogih ljudi.

13. JE LI STOCKHOLMSKI SINDROM NEIZBJEŽNA POJAVA KOD OTMICA I ZLOSTAVLJANJA?

Postoje primjeri koji nude niječan odgovor na ovo pitanje. Jedan od njih se odnosi na situaciju vrlo sličnu onoj koja se odigrala u banci u Stockholmu. Naime, u jednoj pljački banke, počinitelj se zatvorio u banku te je uzeo taoce. S njima je proveo sate terorizirajući ih. Policija je ovoga puta uspjela ozlijediti počinitelja. Jedan od snajperista ga je pogodio kroz prozor, te kada je počinitelj pao dvije žene koje je držao kao taoce su ga podigle i odnijele do prozora te su ga ondje držale kako bi ga snajperist mogao ubiti (Carver, 2011). Ovaj primjer nam pokazuje da su ne sama situacija otmice ili zlostavljanja, već i drugi ranije navedeni faktori kao što su, primjerice, vremenska dimenzija izloženosti zlostavljanju, ponašanje počinitelja i drugo važni i neizostavni čimbenici bez kojih ne dolazi nužno do razvoja Stockholmskog sindroma.

Julich (2005) naglašava kako ne moraju sve žrtve seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu razviti simptome Stockholmskog sindroma. Čini se kako su posebno podložni oni koji su bili žrtve trajnog seksualnog zlostavljanja koje se odvijalo unutar njihove obitelji ili socijalne mreže.

U prvom slučaju, odrasli pružaju brigu i zaštitu djeci koja ovise o njima za zadovoljenje te potrebe. Ta ovisnost podržava razvoj emocionalne povezanosti. Što je jača emocionalna povezanost i bliži obiteljski odnosi između žrtve i počinitelja, to je žrtva podložnija razvoju Stockholmskog sindroma.

14. ISTRAŽIVANJE – DIJAGNOZA ILI MIT?

Uzevši u obzir kako postoje dugotrajni učinci simptoma koji se zajednički nazivaju Stockholmskim sindromom na žrtve, te da postoji nekoliko indikatora za identifikaciju ovog sindroma, a da on unatoč tome nije uključen niti u jedan međunarodnu klasifikacijski sustav psihijatrijskih poremećaja, Namnyak i sur. (2008) odlučili su provesti istraživanje kako bi utvrdili je li Stockholmski sindrom psihijatrijska dijagnoza ili samo urbani mit.

Istraživanje su proveli analizirajući stručne radove objavljene na temu Stockholmskog sindroma. Ti radovi su se uglavnom fokusirali na retrospektivne intervju s taocima, osobama koje su doživjele zlostavljanje u djetinjstvu i žrtvama obiteljskog nasilja. Mnogi od zaključaka koje su pružali radovi bili su kontradiktorni. Primjerice, u jednoj studiji navodi se kako je Stockholmski sindrom indikator ozbiljnosti iskustva (Favaro i sur., 2000; prema Namnyak i sur., 2008), dok je u drugoj zaključak kako se stupanj izraženosti sindroma povećava usporedno s boljim tretmanom od strane počinitelja prema žrtvama, te da je zlostavljanje faktor koji umanjuje vjerojatnost pojave Stockholmskog sindroma (Solomon, 1982; prema Namnyak i sur., 2008). Također, u radovima nije uočen valjan dijagnostički kriterij za identifikaciju Stockholmskog sindroma kod žrtava.

Nedostatak adekvatne standardizacije stvara izvjesnu nejasnost pri pokušaju objašnjenja što zapravo dijagnoza Stockholmskog sindroma znači, te u kojim se slučajevima taj pojam može adekvatno i nedvosmisleno upotrijebiti. Ostaje otvoreno pitanje je li Stockholmski sindrom proizvod medija kojim se omogućava društvu da shvati odnos između otmičara i žrtve ili postoji fenomenologija koja omogućuje njegovu klasifikaciju kao psihijatrijskog sindroma. Iako autori priznaju nedostatke svog istraživanja, zaključuju kako ne postoji dovoljno dokaza za tvrdnju da je Stockholmski sindrom specifičan psihijatrijski sindrom koji zahtjeva specifični tretman ili ima određene dugoročne posljedice za mentalno zdravlje žrtava.

15. ZAKLJUČAK

Stockholmski sindrom je neobična i zanimljiva, nedavno identificirana, ali dugo prisutna pojava u našim životima. Od sada već poznate pljačke banke u Švedskoj, mnogi su istraživači posvetili pozornost izučavanju ovoga fenomena. Njihova otkrića su vrlo važna jer ukazuju ne

samo na mehanizam koji leži u podlozi ovog sindroma, već i na to kako je on prisutan u svakodnevnom životu. Svi mi možemo postati u određenom stupnju privrženi ljudima koji nas pokušavaju kontrolirati, možemo izmišljati opravdanja za njihovo ponašanje i pri tome postajati sve ovisniji o njima. Tyrrell (2009) navodi vrlo zanimljive primjere svakodnevne pojave Stockholmskog sindroma opisujući ponašanje sudionika kviza „Najslabija karika“. Dok voditeljica ponižava sudionike, oni umjesto da iskazuju negativno stajalište prema njoj zahvalno prihvaćaju svaki, pa i najmanji znak pažnje. Čak i osobe koje su ovisne o cigaretama spadaju u ovu skupinu – oni su „zatočnici“ vlastite ovisnosti. Čak i kada čuju uvjerljive dokaze koji govore o štetnosti pušenja, oni ih ignoriraju i traže one argumente koji podupiru njihovu ovisnost.

Iz ovih primjera, kao i onih navedenih ranije u tekstu možemo vidjeti koliko je Stockholmski sindrom doista prisutan u našim životima i životima naših bližnjih. Iako je napravljen značajan pomak u istraživanju ove pojave, uzevši u obzir njezine dosege u svakodnevicu kojih još ni sami nismo potpuno svjesni, ona je nedovoljno istražena. U prilog tome ide istraživanje Namnyaka i sur. (2008) kojim nam je ukazano kako su istraživanja Stockholmskog sindroma proturječna i ograničena nepostojanjem adekvatne kategorizacije. Iako bi se prvenstveno trebalo težiti ka razumijevanju ove pojave u njezinim ekstremnim oblicima u kojima je najčešće uočavamo, ono se ne bi trebalo ograničiti samo na njih. Pozornost je potrebno usmjeriti i na središnji dio kontinuuma na kojem se nalaze manje ekstremni, ali nikako i manje važni događaji. Važno je razumjeti pojavu kako bi smo je mogli identificirati, zaustaviti ili prevenirati, ali i uključiti u područja drugih, ne isključivo društvenih znanosti koja spadaju u područje viktimologije.

16. LITERATURA

- Burke, T. (2009). Stockholm Syndrome. U Janet K. Wilson (Ed.), *The Praeger Handbook of Victimology*, (p. 266). Santa Barbara, California: Praeger
- Carver, J. M. (2011). *Love and Stockholm Syndrome: The Mystery of Loving an Abuser*. Preuzeto sa <http://counsellingresource.com/lib/therapy/self-help/stockholm/>
- Editorial: „Why didn't Jaycee run away?“ (2009). *Newsweek*, Vol. 154(11)
- Julich, S. (2005). Stockholm Syndrome and Child sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse* Vol. 14(3)
- Kluger, J. (2003). Preuzeto sa: virtual.yosemite.cc.ca.us/merchantl/Stockholm_Syndrome.pdf
- Namnyak, M. i sur. (2008). Stockholm syndrome : psychiatric diagnosis or urban myth? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 117: 4-11
- Petz, B. (2005). *Psihologijski riječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Sullivan (2006). South Eastern Centre Against Sexual Assault. Preuzeto sa: <http://www.secasa.com.au/index.php/workers/21.54>
- Šeparović, Z. (1987). *Viktimologija – studije o žrtvama*. Samobor: „Zagreb“ radna organizacija za grafičku djelatnost
- Tyrrell, M. (2009). *Stockholm Syndrome: Loving the chains that bind*. Uncommon Knowledge. Preuzeto sa http://www.uncommon-knowledge.co.uk/psychology_articles/stockholm-syndrome.html
- Vecchi, G. M. (2009). Conflict and Crisis Communication: Workplace and School Violence, Stockholm Syndrome, and Abnormal Psychology. *Behavioral Sciences*, Vol. 30(800), 592-1125
- Waclawsky, J. G. (2005). S⁴- The System Standards Stockholm Syndrome. *Business Communications Review*, Vol. 35(7), p. 62
- Wikipedia (2012. kolovoz 1.). Kidnapping of Jaycee Lee Dugard. Preuzeto sa: http://en.wikipedia.org/wiki/Kidnapping_of_Jaycee_Lee_Dugard
- Wikipedia (2012. kolovoz 1.). Patty Hearst. Preuzeto sa: http://en.wikipedia.org/wiki/Patty_Hearst
- Wikipedia (2012. kolovoz 1.). Stockholm Syndrome. Preuzeto sa: http://en.wikipedia.org/wiki/Stockholm_syndrome
- Wong, P. (2006). International Network on Personal Meaning. Preuzeto sa: http://www.meaning.ca/articles/stockholm_syndrome.htm